

6. Гольцас Л. Презентація «Динаміка соціального самопочуття населення України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prezi.com/0v8j1jrxsfak/presentation/>

7. Самопочуття мешканців України у травні 2016 року: економічні негаразди і щастя попри все [Електронний ресурс] // Київський міжнародний інститут соціології. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=636&page=1>

Корж К.М.

асистент кафедри теорії та історії соціології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОЗИТИВНІ СОЦІАЛЬНІ САНКЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Функціонування всякої соціальної системи необхідно передбачає наявність системи механізмів регулювання поведінки індивідів з боку суспільства. Соціальний контроль є одним із елементів такої системи, специфікою якого виявляється в «упорядкованості, формалізованості, категоричності вимог, які пред'являються індивіду, їх нормативності та забезпеченості санкціями» [1, с. 302]. Під соціальними санкціями розуміють «оперативні засоби соціального контролю, соціальні наслідки дії в рамках вимог соціальних ролей» [1, с. 658], а також «реакцію соціальної групи або більш широкої спільноти (суспільства, трудового колективу, громадської організації, дружньої компанії тощо) на вчинки та поведінку індивіда, яка відхиляється (як в позитивному, так і негативному значенні) від соціальних очікувань, цінностей та норм» [2, с. 567]. Соціальні санкції формують систему (формалізовану або неформальну) негативних (покарань) або позитивних (нагород) реакцій на дії індивідів, що відхиляються певним чином (позитивно або негативно) від загальноприйнятих в даній ситуації чи визначених нормативно зразків поведінки.

Соціальний контроль включає в себе різні механізми, особливе місце серед яких займає багаторівнева система покарань та винагород за вчинки чи поведінки. Вважається, що «соціальна рівновага вимагає певного розподілу нагород та покарань, що запобігає превалювання як негативних

санкцій, так і нагород. Ігнорування цього правила веде до розпаду соціальних зв'язків» [3, с. 145-146]. В Україні наразі, на нашу думку, в регулятивній сфері переважають каральні методи, особливо в системі формальних норм і санкцій. Заохочення (нагороди) якщо і використовуються, то вкрай неефективно, безконтрольно і часто не об'єктивно, що призводить до нівелювання їх ролі в системі соціального контролю. В період радикальних соціальних змін необхідно усіляко підтримувати позитивні інноваційні форми адаптації, в тому числі – на державному рівні. Ця проблема потребує комплексного науково вивчення і розробки конкретних рекомендацій із урахуванням громадської думки.

В даній роботі ми звертаємо увагу перш за все на позитивні соціальні санкції, які, як і формальні норми, відносяться до сфери дії права, отже – є компетенцією держави. Вони мають ряд специфічних ознак:

1) Дані санкції суть санкціонована державою реакція на «наднормову» (також використовують терміни «наднормальну», «наднормативну»), або ж – «рекомендовану» (за класифікацією П. Сорокіна), поведінку чи вчинок. Заохочення передбачає визнання певної *заслуги* актора. Ключовим тут є термін *заслуга*, під яким розуміють «вчинок, діяльність, які гідні поваги, загального визнання, високої оцінки» [4, с. 327]. Заслуга характеризується наступними рисами: вона пов'язана з соціально активною поведінкою, діяльністю, спрямованою на виконання позитивних для держави (бажано – для суспільства) функцій, які мають рекомендований характер (тобто не є обов'язковими чи примусовими).

2) Санкції мають добровільну природу, оскільки є реакцією не на норму-правило (обов'язкову до виконання), а на норму рекомендаційного характеру, яка немає чіткого формального окреслення і не є обов'язковою до виконання. Відповідно, заохочення, як метод регуляції поведінки, повинен орієнтуватися переважно на ціннісні орієнтації діяча(ів), підкріплюючи свій вплив відповідними позитивними наслідками (нагородами). Зміст і розмір останніх має бути адекватним заслугі, позитивно сприйматись отримувачем і відповідати громадським настроям.

3) Формальні заохочення є взаємовигідними як для суб'єкта дії, так і для держави і суспільства в цілому, оскільки виступає стимулом для закріплення і повторення даного зразка поведінки більшою частиною спільноти (суспільства). Крім того, кавалери чи лауреати нагород створюють реальні зразки для наслідування в широкому розумінні (включаючи образ, стиль життя і т.п.) іншими членам спільноти. Вміле

використання таких «зразків героїзму», як свідчить практика, може давати досить ефективні результати, виконуючи не тільки регулюючи, але й стимулюючи функцію.

Нормальне функціонування системи соціального контролю можливе за умови, коли позитивні санкції належним чином виконують цілий ряд функцій: 1) функцію власне соціального контролю, оскільки є елементом останнього; 2) мотиваційну – спонукання суб'єкта до певних дій не через примус, а через вплив на його інтереси та цінності; 3) комунікативну – обмін інформацією про санкцію між суб'єктом управління (тим, хто приймає рішення про заохочення), об'єктом (актором) і оточенням; 4) розподільчу – оскільки заохочення є елементом процесу розподілу суспільних благ (через матеріальні виплати, пільги); 5) виховну – яка полягає в позитивному впливі нагороди не лише на отримувача, але й на інших членів суспільства; 6) гедоністичну – отримання заохочення завжди має бути приємним для індивіда, викликати позитивні емоції (радість, гордість тощо); 7) оціночну – за допомогою санкції суб'єкт управління дає офіційну позитивну оцінку «наднормативній» дії, визначає її корисність для спільноти і заохочує до подібних дій.

Виходячи з того, що формальна позитивна санкція є правовим регулятивним механізмом, її створення, застосування, оцінка ефективності належать до компетенції відповідних суб'єктів управління, що мають офіційний державний статус. За роки незалежності українській державі не вдалося створити ефективної системи заохочень на всіх рівнях управління. Система офіційних заохочень (нагород) досить ефективно працювала за радянських часів особливо на «нижчих» рівнях і відігравала значну роль в тих же процесах соціальної мобільності, була досить вагомим аргументом для статусного зростання. Наразі такий стимул практично відсутній, перевага надається негативним санкціям. Такий стан справ неприпустимий для сучасної демократичної держави, а тому потребує активних дій по корегуванню політики в цьому напрямку. Проте, специфіка винагороди полягає в тому, що в правовій практиці вона залишається неконкретною, порівняно з покаранням, а тому рідше застосовується і не має такого стимулюючого характеру, як остання. Більшість людей прагне уникнути покарання, але зовсім мало таких, хто прагне нагороди.

Таким чином, вироблення ефективних механізмів застосування позитивних санкцій в регулятивних практиках, що є функцією суб'єктів управління, матиме більший ефект за умови залучення наукового і

дослідницького потенціалу соціології, яка здатна забезпечити вирішення цілого ряду завдань: вироблення шляхів підвищення ролі позитивних санкцій в системі соціального контролю, оцінка ефективності заохочень на різних рівнях регулятивно-контрольної діяльності, запровадження нових методів та форм заохочення і т.д. на основі вивчення громадської думки, експертних оцінок, аналізу документів тощо. Сучасна соціологія права володіє достатніми теоретико-методологічними ресурсами для вирішення такого роду завдань.

Література

1. Энциклопедический социологический словарь [Текст] / Под ред. Ак. Осипова Г.В. – М.: ИСПИ РАН, 1995. – 940 с.
2. Соціологія. Короткий енциклопедичний словник [Текст] / Під заг. ред. проф. Воловича В.І. – К.: Український центр духовної культури, 1998. – 736 с.
3. Кудрявцев В.Н. Современная социология права [Текст] / В.Н.Кудрявцев, В.П.Казмирчук. – М.:Юристь, 1995. – 304 с.
4. Тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / Уклад. і гол.ред. В.Т.Бусел.-К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.

Криницька І.П.

*кандидат соціологічних наук,
викладач кафедри загальної та соціальної педагогіки
Українського католицького університету*

ДРАМАТИЗАЦІЯ ЯК МЕТОД ДІАГНОСТИКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Сучасна соціальна політика спрямована на підвищення рівня життя суспільства та зменшення негативних явищ у ньому. Головною умовою здійснення цього процесу є аналіз соціальних проблем, їхня інтерпретація та ідентифікація, що є базою для побудови якісної моделі соціальної профілактики. У сфері вивчення соціальних проблем є розроблені технології їх дослідження та інтерпретації. На первинному етапі найперше можемо розглядати технологію діагностики соціальних проблем.